

Upplands fornminnesförening

Styrelsens berättelse över föreningens verksamhet arbetsåret 1961–1962

IN MEMORIAM

Under det gångna verksamhetsåret har Upplands fornminnesförening förlorat två inom uppländsk fornminnes- och kulturminnesvård aktade medlemmar, nämligen nämndeman Samuel Sellin och kyrkvärden Herbert Samuelsson. Den förre var verksam inom Tegelsmora hembygdsförening, den senare inom Lagga fornminnesförening och båda har tilldelats fornminnesföreningens förtjänstmedalj för sina uppskattade insatser.

Förre medlemmen i Upplands fornminnesförenings styrelse riksdagsman Edvin Thun, Enköping, har under det gångna året avlidit. Fornminnesföreningen bevarar de tre bortgångna i tacksam hågkomst.

STYRELSE

Fornminnesföreningens styrelse har arbetsåret 1961–1962 haft följande sammansättning:

Landshövding Olov Rylander, Uppsala, ordförande
Professor Sven Hörstadius, Uppsala, vice ordförande
Friherrinnan Beth de Geer, Upplands-Väsby
Direktör Göran Knutsson, Uppsala
Bankdirektör Gunnar Rosenborg, Uppsala, skattmästare
Landsantikvarie Nils Sundquist, Uppsala, sekreterare
Direktör Eric Wolrath, Uppsala
Notischef Ellis Edman, Uppsala
F. d. regeringsrådet Adolf Lundevall, Stockholm
Ingenjör Eric Åberg, Uppsala
Rektor Nils Göransson, Sollentuna
Stadsbibliotekarie Thore Floderus, Enköping

Utsedda av Uppsala läns landsting:

Landstingsman Harald Gustafson, Gamla Uppsala
Lantbrukare Birger Karlsson, Härkeberga, suppleant

Utsedda av Stockholms läns landsting:

Riksdagsman Martin Söderquist, Solna

Herr Eric Skånberg, Lidingö, suppleant

Utsedda av Uppsala stad:

Förste arkivarie Manne Eriksson och läroverksadjunkt Stiv Jakobsson med målarmästare Alfred Holm och fru Margit Ringensson som suppleanter.

Förvaltningsutskott: Landshövding Rylander, ordf., professor Hörstadius, förste arkivarie Eriksson, direktör Wolrath, landstingsman Gustafson, riksdagsman Söderquist, skattmästaren och sekreteraren.

Revisorer: Föreningens revisorer ha varit f. d. riksbanksdirektör G. A. Barre, bankkamrer Gösta Holdo och riksbanksdirektör C. E. Leffler med lantbrukare Martin Ehrengren, Rasbo och direktör Lars-Olof Lindqvist, Uppsala, som ersättare. Av Uppsala stad utsedd revisor har varit svetsaren O. Nordström med köpman Herbert Ahlqvist som suppleant.

PERSONAL

Ordinarie tjänstemän hos Upplands fornminnesförening har varit landsantikvarie Nils Sundquist och antikvarie Anna-Märta Berg.

Som arkivarbetare, avlönade med medel från Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsen, har tjänstgjort Stina Norman, Anna-Lisa Ström, Algot Weidenfeldt, Erik Abrahamsson och Gustaf Moberg samt fr. o. m. 16 okt. 1961 Sven Österberg.

Tiden 23 februari–30 aug. 1962 har landsantikvarien åtnjutit sjukledighet med antikvarie Anna-Märta Berg som vikarie.

MEDLEMMAR

Antalet medlemmar i Upplands fornminnesförening uppgår till 3 583, därav 166 ständiga och 645 familjemedlemmar. Under året har tillkommit 212 och avgått 179.

ÅRSMÖTE, UTFLYKTER OCH VINTERTING

Årsmötet hölls söndagen 28 maj 1961 i Sala högre allmänna läroverks aula under ordförandeskap av vice ordf. professor Sven Hörstadius. Till

hedersledamot valdes f. d. riksantikvarien Bengt Thordeman, Stockholm. Föreningens förtjänstmedalj tilldelades rektor Nils Göransson, Sollentuna, byggmästare Einar Levander, Lagga, och folkskollärare A. N. Sandén, Älvkarleö. Till styrelsemedlemmar på ett år nyvaldes rektor Nils Göransson, Sollentuna, och stadsbibliotekarie Thore Floderus, Enköping, och till revisorssuppleant direktör Lars-Olof Lindqvist, Uppsala. Då Disa Gilles under många år verksamma ålderman och husmor, f. d. regeringsrådet och fru Adolf Lundevall, avsade sig omval, liksom vaktebrodern major Gösta Lind, och ersättare för desamma ej funnos på förslag, beslöts efter diskussion att Upplands fornminnesförenings Vinterting med Disa Gille för något år framåt skulle ändras så att kvällens gille-måltid utginge och gillestämma med utdelning av Disa Gilles pris och anslaget ur Landshövding Hilding Kjellmans hembygdsgond, föredrag m. m. förlades till förmiddagens vinterting. I samband med årsmötet ägde vårutflykten rum med 230 deltagare. Västerlöfsta kyrka och hembygdsgård, Romfartuna kyrka samt Västerås domkyrka besöktes.

Fornminnesföreningens höstutflykt ägde rum söndagen 8 oktober 1961 med besök i Västeråkers kyrka, Wiks slott, dragontorpet Klangens stuga i Litslena, Ekolsunds slott samt trojeborgen Rösa Ring i Låssa socken. I höstutflykten deltog nära 90 personer.

Vintertinget hölls söndagen 4 februari 1962 med början på Upplandsmuseet, där fiskeutställningen »Från harka till trål» besågs. Vintertinget öppnades av fornminnesföreningens ordförande landshövding Olov Rylander och fortsatte på Hantverksföreningen med föredrag av folkskollärare Nils J. Nilsson om »Fisket vid upplandskusten. En återblick och några synpunkter på utvecklingen». Disa Gilles pris tilldelades Vallentuna hembygdsgörelse och utdelningen ur Landshövding Hilding Kjellmans hembygdsgond överlämnades till Södra Olands Hembygdsgille.

ÅRSANSLAG

För år 1962 har Upplands fornminnesförening erhållit i anslag från Uppsala stad kr. 20 000, från Uppsala läns landsting kr. 14 000 och från Stockholms läns landsting kr. 6 500. Uppsala stad har därtill anslagit hyresmedel för magasinlokaler för fornminnesföreningens museisamlingar. Det statliga bidraget till landsantikvarie- och antikvarielönerna har utgått med kr. 25 000.

FORNMINNESVÅRD OCH KULTURMINNESVÅRD

Fornminnesärenden

Under året har av antikvarien följande arkeologiska undersökningar företagits: I Hallstaviks samhälle, *Häverö s:n*, har en förmodad fornlämning undersökts. Inga fynd gjordes. Ett jordtäckt röse med en större grop i mitten har undersökts i Ahl, *Vårfrukyrka s:n*, varvid endast brända ben påträffades. I Väddika, *Hökhuvs s:n*, har en stenformation undersökts, varvid inga fynd gjordes. Vid undersökning av fyra stensättningar i Svedjesta, *V. Ryds s:n*, påträffades bl. a. fragment till kammar av ben, djurhuvudformad fibula eller spänne, 2 st. dräknålar och ringsölja av brons samt beslag och nitar av järn. Fynden daterar gravarna till folkvandringstiden, närmare bestämt 600-talet e.Kr.

Byggnadsplaner har granskats och yttranden till riksantikvarieämbetet avgivits, i regel efter besiktning på platsen, för följande områden: Lövstalöt i *Bälinge s:n*, Gunsta stationssamhälle i *Funbo s:n*, Vreta 1:2 och 1:3 i *Häggeby s:n*, Tibble 1² m. fl. i *Björklinge s:n*, Svanberga i *Estuna s:n* samt Grillby samhälle i *Villberga s:n*.

Förslag till vägombyggnader har granskats på platsen och yttrande avgivits till riksantikvarieämbetet i fråga om ombyggnad av väg 652, Gamla Uppsala-Danmarks kyrka, delen Brillinge-Årsta, väg 290, Uppsala-Lena kyrka, delen Gamla Uppsala brandstation-Husby, Uppsala stad, anslutningsväg till Vaksala kyrka, väg 519, delen vid Boglösa m. fl. platser samt vägen Söderfors-Hargshamn, delen Gubbo (väg 13)-Tierp-Vallby.

Under året har besiktningaresor rörande fornlämningar dessutom företagits till Stg nr 1009, Hällby, där astrogeodetiskt observatorium planerats, Stg nr 1836, Röbo, varest silosbyggnad föreslagits, Trästa, Häverö s:n, där sommarstugor uppförts på gravfält, Västanå, Älvkarleby s:n, gravfält utsatt för nedskräpning, fornlämningsområdet i Gamla Uppsala, där skador uppstått vid utnyttjande av körväg söder om kungshögarna, Gillberga 5¹, Edebo s:n, med fornlämningsplatser berörda av planerad bebyggelse, Jonsgruvan i Börstils s:n, där sändarstation för television Öregrund-Östhammar planerats, Gammelbyn 3:1, Östhammar, gravfält invid områden avsedda att användas för egnahemsbebyggelse, Stg 3793, Fullerö 2:11, m. fl. områden avsedda för grustäkt, Ernevi i Funbo s:n och Viggby i Dalby s:n, besiktning av runstensfynd, Bolsta, Vaksala s:n, kontroll av uppstädning av gravfält, Fjäll 3¹, 6², 4⁵ och 9², Väddö s:n, i Lohärads s:n, områden, där grustäkt planerats, Edsättra 2²⁴ i Hållnäs s:n,

besiktning av fyndplats för spännbuckla från vikingatiden, Häggeby, Skuttunge s:n, fornlämning berörd av lantmäteriaavstyckning, området norr och nordväst om brandstationen i Gamla Uppsala, varest nedläggning av telefonkabel planerats, Åsby, Tensta s:n, kontroll av uppstädning av gravfält, Danmarksby 7:2 och Edeby 3:2 i Danmarks socken och Skälgerö 2:27 i Funbo s:n, fornlämningsområden berörda av rensningsföretag av Sävjaån och Funboån, Sundby 1¹, Funbo s:n, fornlämningsområde berört av lantmäteriaavstyckning, Brottby i Össeby-Garn s:n, Kasberget i Väddö s:n, samt Norrtälje, varest sändarstationer för radiolänklinje Stockholm-Norrtälje-Finland planerats, Stavby 8¹ och 2¹ i Stavby s:n, planerad grustäkt invid fornlämningsområden, Stg 3816 Fullerö, varest grustäkt planerats, Brunna, Lena s:n, varest grustäkt invid fornlämningar planerats samt Råby, Fasterna s:n, avstyckning för sommarstugebebyggelse invid gravfält, samt Åby, Funbo s:n, där nybyggnader planerats i närheten av fornlämningsområden.

Byggnadsärenden:

Landsantikvariern har varit kulturhistorisk kontrollant bl. a. i samband med kyrkorestaureringar. Därvid har byggnadshistoriska och andra iakttagelser gjorts vid den fortsatta restaureringen av Gottröra och Balingsta kyrkor. I Sparsätra kyrka har, i samband med förstärkningsarbeten vid sakristian, vissa murkonstruktioner undersökts, uppmäts och fotograferats. Vid Vendels och Tensta kyrkor har ytterfasaderna studerats i och för rengöring från lavar och annan växtlighet. Den byggnadsarkeologiska undersökningen av Husbyborgs kyrkoruin i Tierp har påbörjats. Ruinens yttre murliv har frilagts, varvid man erhållit en klar yttre begränsning på den rektangulära kyrkplanen. Konsultationer och yttranden har givits beträffande förändring av inredning i Björklinge kyrka, restaurering av bänkinredning i Lagga kyrka, yttre restaurering av Alunda kyrka, utvidgning av kyrkogården vid Ekeby kyrka, belysningsanordning vid Karls kyrkoruin i Söderbykarl, placering av maskinhall vid Estuna kyrka, försäljning av tomt å prästgården i Väddö, tomtförändring på prästgården i Tegelsmora, restaurering av prästgårdarna i Riala och Skuttunge, utrivning av broar vid Johannisfors i Forsmark och vid Strömsbergs bruk i Tolfta, Hjelmiska soldattorpet i Knektbacken i Stockholms-Näs samt beträffande generalplaneförslag för Norrtälje.

Byggnadshistoriska undersöknings-, uppmättnings- och fotograferingsarbeten har, inför resp. byggnads rivning, utförts av ett bostadshus av sten från 1800-talets början i Johannisfors i Forsmark, av manbyggnad

från 1700-talet på Danmarks gamla prästgård och av Broby gamla herrgårdsbyggnad i Funbo. Innan det nya yttertaket av koppar lades på Salsta slott i Lena fotograferades det ursprungliga taket av järnplåt. Krogsta väderkvarn i Vidbo har genomfotograferats. Gravhällar från 1600-talet på Vendels kyrkogård har avritats och fotograferats. En kompletterande inventering av de äldre husen i Norrtälje har utförts före landsantikvariens yttrande över stadens generalplan.

I *Uppsala* har den fortsatta inre restaureringen av Gamla konsistoriehuset vid S:t Eriks torg följts. I samband med restaureringen av Gamla konsistorium ecclesiasticum vid S:t Eriks torg och Oxenstiernska huset vid Riddartorget har byggnadshistoriska undersöknings-, uppmättnings- och fotograferingsarbeten utförts, främst av de tegelfasader, igensättningar och ankarslutar från 1600-talet, som framkom under senare tidens putslager. Källaren i Oxenstiernska huset har uppmätts och fotograferats innan delar av densamma igenfylldes. I byggnadens övre våningar har äldre inredningsdetaljer, igensättningar m. m. uppmätts och fotograferats. Restaureringen av jordvåningarna i Uppsala slotts södra flygel och norra torn har följts. I anslutning till dessa slottsarbeten har byggnadsarkeologisk undersökning gjorts av grundmurverk söder om och i anslutning till Sturevalvet. Vid schaktningar för rörledningar öster om södra slottstornet har grundmurverk från tidigare befintliga sidobyggnader påträffats, uppmätts och fotograferats. Samtidigt har fynd av stuckatur från det tidigare södra slottstornet gjorts. Konsultationer har givits inför restaurering av Dekanhuset vid Odinslund och byggnad av trä vid det s. k. Bleket nedanför slottet. Byggnadsarkeologisk undersökning har utförts i norra delen av kvarteret Duvan, där fynd av bl. a. medeltida lösföremål av trä och läder gjorts. Schaktningar inför nybyggenskap i kvarteren Lejonet, Pilen och Svanhild har följts, varvid dock inga fynd av äldre datum noterats. Uppmätningar och fotograferingar har gjorts av rivningshus, från 1700- och 1800-talen, i kvarteren Duvan, Rosendal, S:t Lars, Svalan och Torget.

I *Enköping* har schaktningsarbeten intill klostertomten på Munksundet följts och uppmätning och fotografering utförts vid rivning av äldre bebyggelse i kvarteren Bryggaren, Munken och Skräddaren.

PUBLIKATION

Under året har föreningens årsbok *UPPLAND* 1961, under redaktion av Nils Sundquist, Manne Eriksson och Anna-Märta Berg, utgivits. Ur inne-

hållet må anföras: »Långhundraleden» av *Björn Ambrosiani* med fotografier av *Sören Hallgren*; »Trifolium och spetstrifolium i några kyrkor i Uppland» av *Nils Sundquist*; »Prins Gustafs folkskola i Uppsala 1831–1959» av *Ola Ehn*; »Ett bidrag till släkten Svinefots historia» av *Magnus Collmar*; »En byordning från Börstils socken av 1784» av *Karin Alinder* samt »Några nyförvärv till Upplandsmuseet» av *Anna-Märta Berg*, *Agnetta Furumark* och *Nils J. Nilsson*.

FORNMINNESFÖRENINGENS INKÖPSKOMMITTÉ

Inköpskommittén, som under året bestått av hrr Manne Eriksson, G. Rosenberg, E. Wolrath, E. Åberg och N. Sundquist samt med antikvarie Anna-Märta Berg som sekreterare, har inköpt ett antal föremål, bland vilka följande märkas:

Silver: Gustaviansk kaffekanna, tillverkad 1794 av uppsalamästaren OLOF YTTREAEUS.

Porslin: Två desserttallrikar tillverkade vid Gustafsberg på 1830-talet och uppläggningsfat från 1880-talet i Rörstrands Victoria-mönster.

Lergods: Tobaksburk av glaserat lergods med reliefdekor, tillverkad vid Höganäs på 1830–40-talet och mugg av glaserat lergods, tillverkad på 1800-talets andra hälft vid Tillinge fabrik, Kalmar län.

Glas: Pokalglas med etsad dekor med Adolf Fredriks monogram under kunglig krona, antagligen tillverkat vid Kungsholms glasbruk under 1700-talets andra hälft, två spetsglas med Gustaf III:s krönta monogram samt högt brännvinsglas från 1870–80-talen med ingjuten spiraldekor i benet.

Möbler: Alrotsfanerat kabinettskåp i senbarock av svensk tillverkning.

Textilier: Rya vävd i Funbo på 1800-talets mitt.

Mässing: Strykjärn med rund nos av 1600-talstyp och ljusstake i senbarock.

KVEKGÅRDEN

Kvekgården, fornminnesföreningens friluftsmuseum för allmogekultur i Fröslunda socken från 1700-talets andra hälft, med mangård och fägård, bestående av omålade timmerlängor med halmtak, har varit tillgänglig för allmänheten och visats efter tillsägelse av fru Larsson. Under året har halmtak omlagts och gärdesgårdar och stängsel översetts.

BIBLIOTEK OCH ARKIV

Upplands fornminnesförenings bibliotek och arkiv har under året utökats dels genom gåvor, dels genom byten med andra fornminnesföreningar och hembygdsförbund. Till föreningens arkiv och bibliotek har bl. a. överlämnats 529 glasnegativ med uppsalavyer från tiden 1901-04, tagna av fotografen A. Dahlgren, kataloger, vägledningar m. m. om AB. St. Eriks Lervarufabriker i Uppsala, litteratur om Uppsala fabriks- och hantverksförening och Uppsala Spårvägs AB från tiden 1906-16 samt fotografier av ödegården Sibbo i Films sn.

VERKSAMHET NÄRA KNUTEN TILL FÖRENINGEN

Disastiftelsen, ägare av Disagården, friluftsmuseet för uppländsk byggnads- och allmogekultur, i Gamla Uppsala, har fortsatt sin verksamhet genom sitt verkställande organ Disanämnden. I *Disanämnden* ingår ledamöter, valda av Upplands nation, Upplands fornminnesförening, Uppsala fabriks- och hantverksförening, Uppsala läns hemslöjdsförening, Uppsala läns husmodersförbund, Uppsala stad och Jordbrukareungdoms förbund.

Disanämndens verkställande utskott har, förutom av den av Upplands nation utsedda ordföranden professor Tord Skoog, bestått av fru Karin Bratt, vice ordf., landsantikvarie Nils Sundquist, sekreterare, och vald av nämnden f. d. regeringsrådet Adolf Lundevall, skattmästare.

Till underhåll av Disagården för år 1961 har Disastiftelsen från Uppsala stad erhållit kr. 3 000.

Disagården har under säsongen 1 maj-30 sept. 1961 hållits öppen vardagar kl. 11-17, sön- och helgdagar kl. 13-17. Som vaktmästarepar har tjänstgjort herr och fru Sven Andersson. Antalet besökare har varit 1 831. Skolklasser från Bollnäs, Åkersberga, Danmarks sn, Enköping, Hjulsta och Satta Järvi liksom Uppsala vävskola, Almtunaskolan, Vaksala småskola, Kungsängsskolan och Täljstensskolan i Uppsala har besökt Disagården. Skolklasser från Uppsala under lärares ledning får besöka gården utan avgift. Vidare har Själevads norra husmodersförening, Djurgårdens vänner, Bälinge husmodersförening samt österrikiska gäster till LHS besökt gården. I likhet med föregående år har Svenska Ungdomsringens uppsalaavdelning fått disponera gården för dansaftnar mot en provision på inträdesbiljetterna.

Under juli månad har Disagården demonstrerats på söndagarna av fil. stud. Monica Sjögren.

Stiftelsen Geijersgården

Vid Geijersgården har under arbetsåret vissa underhållsarbeten utförts. Stiftelsens ordförande har varit landshövding Olov Rylander och skattmästare civilekonom Eje Merkel.

1959 års Ekeby-kommitté

Kommittén har fortsatt sitt utredningsuppdrag om förslag till bevarandet av Ekeby by i Vänge socken. Efter diskussion och samråd med Stiftsnämndens sekreterare har kommittén 7 april 1961 till Vänge hembygdsförening riktat en förfrågan huruvida hembygdsföreningen genom arrende ville övertaga vissa byggnader i byn. Efter förhandlingar med Stiftsnämnden har ett 14 juni 1961 av Stiftsnämnden daterat och 29 juni 1961 av Vänge hembygdsförening godkänt arrendeavtal upprättats för en tid av 10 år. Ekebykommittén, som ännu ej avvecklats, överväger att, på rekommendation av Riksantikvarieämbetet, anhålla om anslag i och för framställning av en modell över Ekeby by.

Kulturminneskommittén för Uppsala

Stadsfullmäktige har hösten 1961 tillsatt en kulturminneskommitté med uppdrag att inventera den äldre kvartersbebyggelsen i Uppsala och att med kulturhistoriska och estetiska värderingar vara rådgivande organ åt byggnadsmyndigheten. Ordförande i kommittén är professor N.-G. Sandblad. Övriga ledamöter äro landsantikvarie Nils Sundquist, stadsarkitekt P. O. Lefvert, f. stadsbyggmästare B. W. Åkerman. Adjungerade ledamöter äro vice stadsarkitekt B. Ericsson, fil. kand. Anders Aman och fil. kand. Ola Ehn, sekreterare.

Uppsala 14 maj 1962.

O L O V R Y L A N D E R

ORDF.

Anna-Märta Berg

TF. SEKR.